

exej
Kdyby chtěl pochopit, jak je to zajímavé. Neumím si představit nic zajímavějšího. Nic napínavějšího.

Například toto. Hudební vědci dlouho tvrdili, že evropské lidové písně pocházejí z baroka. V zámeckých kapelách hrávali a zpívali venkovští hudebníci a ti pak přenášeli hudebnost zámecké kultury do lidového života. Takže prý lidová píseň vůbec není svébytný umělecký projev. Je odvozená z umělé hudby.

Lidové písně na území Čech jsou skutečně příbuzné s umělou barokní hudbou. Jenomže co bylo dřív? Slepice nebo vejce? Nevím, proč bychom měli dělat dlužníka právě jen z lidové písně.

Ale ať už si to bylo v Čechách jakkoli. Písně, které zpíváme na jižní Moravě, se z umělé hudby vysvětlit nedají ani při největší snaze. To nám bylo jasné na první pohled. Už třeba z hlediska tonality. Umělá barokní hudba byla psána v dur a moll. Naše písně se však zpívají v tóninách, o nichž se zámeckým kapelám ani nesnilo!

Třeba v lydické. To je ta se zvětšenou kvartou. Vyvolá ve mně vždycky stesk po pradávných pastorálních idylách. Vidím pohanského Pana a slyším jeho píšťalu. Hle:

Barokní i klasicistická hudba ctí fanaticky spořádanost velké septimy. K tónice znala cestu jen přes ukázněný *citlivý* tón. Malé septimy, která kráčela zdola k tónice velkou sekundou, se děsila. A já mám v našich lidových písních rád právě tu malou septimu, ať už zní

aiolsky, dóricky či mixolydicky. Pro její melancholii a zádumčivost. I proto, jak odmítá pošetile spěchat k základnímu tónu, kterým všechno končí, píseň i život:

Ale jsou písně v tóninách tak zvláštních, že je nelze pojmenovat jménem žádné z takzvaných církevních tónin. Stojím nad nimi docela v úžase:

Moravské písně jsou tonálně nepředstavitelně různé. Jejich myšlení bývá záhadné. Započnou mollově, končí durově, váhají mezi několika tóninami. Často, když je mám harmonizovat, nevím vůbec, jak mám jejich tóninu pochopit.

A jak jsou mnohoznačné tonálně, jsou mnohoznačné i rytmicky. Zejména ty netaneční, ty táhlé. Bartók jim říkal parlandové. Jejich rytmus se vlastně vůbec nedá zapsat do našeho notového systému. Anebo to řeknu jinak. Z hlediska našeho notového systému zpívají všichni lidové zpěváci své písně rytmicky nepřesně a špatně.

Jak to vysvětlit? Leoš Janáček tvrdil, že ta složitost a nezachytitelnost rytmu je způsobena různými, okamžitými náladami pěvce. Záleží prý na tom, kde se zpívá, kdy se zpívá, v jaké náladě se zpívá.

Lidový zpěvák prý svým zpěvem reaguje na barvu květů, na povětrnost i prostor krajiny.

Ale není to příliš poetický výklad? Už v prvním ročníku na univerzitě seznámil nás docent se svým experimentem. Nechal zpívat nezávisle na sobě několik různých lidových interpretů tutéž rytmicky nezachytitelnou píseň. Měřením na přesných elektronických přístrojích zjistil, že ji všichni zpívají zcela shodně.

Rytmická komplikovanost písní není tedy způsobena nepřesností, nedokonalostí nebo náladou zpěváka. Má své tajemné zákony. V určitém typu moravské taneční písně je například druhá polovina taktu vždycky o zlomek vteřiny delší než první. Ale jak v notách zachytit tuhle rytmickou složitost? Metrický systém umělé hudby spočívá na symetrii. Celá nota se dělí na dvě půle, půlová na dvě čtvrtové, takt se dělí na dvě, tři, čtyři stejné doby. Ale co s taktem, který se dělí na dvě nestejně dlouhé doby? Dnes je pro nás nejtěžším oříškem, jak vůbec zapsat do not původní rytmus moravských písní.

Ale ještě tvrdším oříškem je, odkud se vůbec tohleto složité rytmické myšlení vzalo. Jeden badatel vystoupil s teorií, že táhlé písně se zpívaly původně při jízdě na koních. V jejich podivném rytmu zůstal prý otlačen koňský krok a jezdcův pohyb. Jiní považovali za pravděpodobnější vidět pramoderní těchto písní v pomalém, houpavém kroku, jímž korzovala mládež za večerů dědinou. Jiní zas v pomalém rytmu, jímž vesničané kosí trávu . . .

To všechno jsou možná jen domněnky. Jedno je ale jisté. Naše písně se nedají odvodit z barokní hudby. České snad ano. Snad. Naše určitě ne. Naše vlast se sice skládá ze tří zemí, z Čech, Moravy a Slovenska, ale hranice lidové kultury ji dělí na dvě půle: na Čechy se západní Moravou a na Slovensko s východní Moravou, kde je můj domov. V Čechách byla vyšší civilizační úroveň, větší styk měst s venkovem a vesničanu se zámekem. Na východě byly také zámky. Ale venkov byl od nich svou primitivností mnohem víc oddělen. Venkované tu nechodili hrát do žádných zámeckých kapel. Ostatně zde, v kulturním pásmu Uher, zastávali funkci českých zámeckých kapel cikáni. Ale nehráli zemanům a baronům menuety a sarabandy italské školy. Hráli své čardáše a dumky, a to byly zase lidové písně,

jen poněkud přetvořené sentimentální a ornamentální cikánskou interpretací.

V těchto podmínkách se mohly u nás uchovat lidové písně i z nejstarších dob. To je vysvětlení, proč jsou tak nesmírně různé. Pocházejí z různých fází svých dlouhých pomalých dějin.

A tak, když stojíš tváří v tvář celé naší lidové hudbě, je to, jako by před tebou tančila žena z Tisíce a jedné noci a shazovala postupně závoj po závoji.

Hle. První závoj. Je z hrubé látky potištěné triviálními vzorci. To jsou nejmladší písně pocházející z posledních padesáti, sedmdesáti let. Přicházely k nám ze západu, z Čech. Přinášely je dechové kapely. Učitelé je učili ve škole zpívat naše děti. Jsou to většinou durové písně běžného západoevropského typu, jen trochu přizpůsobené naší rytmice.

A druhý závoj. Ten je už mnohem pestřejší. To jsou písně maďarského původu. Provázely vpád maďarského jazyka do slovanských oblastí Uher. Cikánské kapely je šířily v devatenáctém století po celých Uhrách. Kdo by je neznal. Čardáše a verbuňky s příznačným synkopickým rytmem v kadenci.

Když tanečnice shodí tenhle závoj, objeví se další. Hle. To už jsou písně zdejšího slovanského obyvatelstva z osmnáctého a sedmnáctého století.

Ale ještě krásnější je čtvrtý závoj. To jsou ještě starší písně. Jejich věk sahá až do čtrnáctého století. Tehdy k nám putovali po hřbetech Karpat od východu a jihovýchodu Valaši. Pasterci. Jejich pastevecké a zbojnické písně nevědí nic o akordech a harmoniích. Jsou myšleny jen melodicky v systémech archaických tónin. Píšťaly a fujary daly zvláštní ráz jejich melodie.

A když spadne tenhle závoj, není už pod ním žádný jiný. Tanečnice tančí docela nahá. To jsou nejstarší písně. Jejich vznik sahá do dávných pohanských dob. Spočívají na nejstarším systému hudebního myšlení. Na systému čtyř tónů, systému tetrachordálním. Trávníce. Žňové písně. Písně nejužší spjaté s obřady patriarchální vesnice.

Béla Bartók ukázal, že v této nejstarší vrstvě podobají se sobě k nerozeznání písně slovenské, jihomoravské, maďarské a chorvatské. Když si v duchu představíš tuto zeměpisnou oblast, vynoří se ti

před očima první velká slovanská říše z 9. století, Říše velkomoravská. Její hranice byly rozmetány před tisíci léty, a přesto v té nejstarší vrstvě lidových písní zůstaly dodnes otištěny!

Lidová píseň, nebo lidový obřad, to je tunel pod dějinami, v němž se zachovalo mnoho z toho, co nahoře dávno zničily války, revoluce i bezohledná civilizace. Je to tunel, kterým vidím daleko zpět. Vidím Rostislava i Svatopluka, první moravská knížata. Vidím starý slovanský svět.

Ale proč mluvit stále jen o slovanském světě? Lámali jsme si hlavu nad jedním záhadným textem lidové písně. Zpívá se v ní o chmelu v jakési nejasné souvislosti s vozem a kozou. Kdosi jede na koze, kdosi jede na voze. A chmel je vychvalován, že prý dělá nevěsty z panen. Ani lidoví zpěváci, kteří píseň zpívali, jejímu textu nerozuměli. Jen setrvačnost prastaré tradice uchovala v písni spojení slov, které už dávno ztratilo srozumitelnost. Nakonec se objevilo jediné možné vysvětlení: starořecká Dionýsova slavnost. Satyr na kozlu a bůh třímající tyrsos ovinutý chmelem.

Antika! Nemohl jsem tomu uvěřit! Ale potom jsem studoval na univerzitě dějiny hudebního myšlení. Hudební struktura našich nejstarších lidových písní je opravdu shodná s hudební strukturou antické hudby. Lydický, frygický a dórský tetrachord. Sestupné chápání stupnice, které považuje za základní tón horní tón, nikoli spodní, jak se tomu stane teprve ve chvíli, kdy začne hudba myslit harmonicky. Naše nejstarší písně patří tedy do stejné epochy hudebního myšlení jako písně zpívané ve starém Řecku. Dochovává se nám v nich čas antiky!

Moravský malíř Úprka pozval kdysi na začátku století na Moravu sochaře Rodina. Ukazoval mu také Jízdu králů. Rodin byl prý zcela u vytržení nad tou nádherou a zvolal: To je Hellas! O Rodinových sochách tu nikdo zbla neví, ale tenhle výrok zná každý. Všichni v něm ovšem vidí jen výraz obdivu. Ale já vím, že ten výrok má docela přesný význam!

12
117